

Väsby kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2016-02-29

Omslag: Väsby kyrka sett från sydost.

Väsby kyrka

Prästgården i Väsby.

Beskrivning och historik

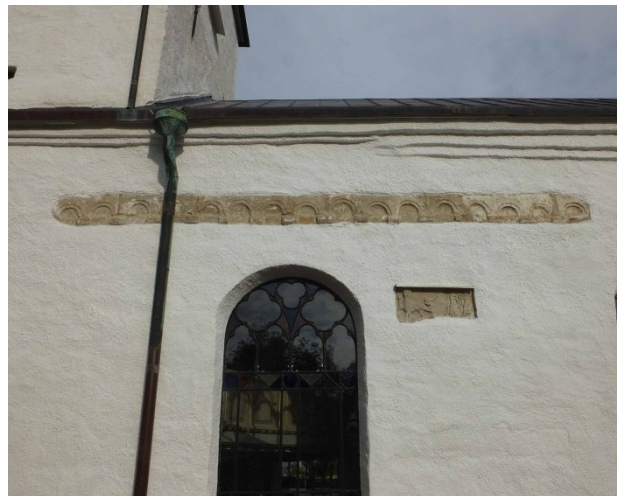
Kyrkomiljö

Väsby ligger på Kullahalvön i nordvästra Skåne, strax utanför Höganäs samhälle. Landskapet kring Väsby utgörs av ett flackt odlingslandskap. I norr gränsar socknen till mer höglänta marker vilka tidigare brukades som gemensam fåladsmark för Kullaborna. I väster gränsar socknen till havet. Fiskelägena Viken och Höganäs, som har medeltida ursprung, tillhörde tidigare Väsby socken. Både Viken och Höganäs bildade senare egna församlingar. I

socknen finns också fiskeläget, Lerberget, vilket finns omnämnt sedan 1700-talet.

Ortnamn i socknen tyder på att bebyggelsen i denna del av Kullahalvön etableras under vikingatid. Enligt äldre kartmaterial låg kyrkan lite avsides från den övriga bybebyggelsen tillsammans med prästgården och klockaregården. Detta kan tyda på att kyrkan inte uppförts som gemensam bykyrka utan snarare som privat- eller patronatskyrka. Enligt skriftliga källor delades patronatsrätten till kyrkan i Väsby i början av 1300-talet av ärkebiskopen och kungen samt flera adelsmän. År 1305 blev Väsby kyrka prebende dvs. en av kanikerna i Lund erhöll kyrkans intäkter som lön. Väsby förblir prebende under hela medeltiden och ända in på 1600-talet. Stora delar av socknens gårdar tillhörde också Väsby län vilket innebar att de lydte under ärkebiskopen. Länets administration sköttes från ”skudgården” som också utgjorde ärkebiskopens residens när han besökte området. Skudgårdens läge är inte känt men kanske kan den knytas till någon av de större gårdar som fanns i socknen under medeltiden, Hovgården och Tågalycke gård. Hovgården låg ett stycke nordväst om kyrkan medan Tågalycke låg längre bort, sydost om kyrkan. Under 1500- och 1600-talen tillhörde Tågalycke adessläkterna Ulfeld och Rosengiedde som troligtvis också innehade patronatsrätten till Väsby kyrka.

Efter skiftena på 1800-talet förändrades Väsby då ny bebyggelse växte fram närmast kyrkan. Numera ligger kyrkan i en väl samlad bymiljö tillsammans med några äldre gårdar, skolhusen från omkring sekelskiftet 1900, den gamla bykrogen, lanthandeln och det gamla

I långhusets norra sida syns nordportalen och en ursprunglig fönsteröppning och i södra långhusfasaden finns en rundbågsfris och relief bevarad.

kommunallhuset. Väster om kyrkogården och byvägen ligger klockaregården och söder om kyrkogården ligger prästgården. Den nuvarande prästgården byggdes 1858 och är en herrgårdsliknande byggnad i två våningar.

Kyrkobyggnad

Kyrkan i Väsby är helgad åt Aposteln Andreas, fiskarnas skyddshelgon. Den består av ett romanskt långhus och västtorn, korsarmar mot norr och söder och ett kor med samma bredd som långhuset. Vid korets östra sida finns en lägre och smalare sakristia. Kyrkans äldsta delar har tidigare daterats till 1200-talet vilket motsägs av dendrokronologiska prover på kyrkans taklag samt även murbrukets karaktär och kyrkans stenhuggeriarbeten. Väsby kyrka tillhör sannolikt en av de äldsta i Luggude kontrakt. Vid renoveringar av taket 2009 påträffades en snedsträva i taklaget vilken dendrokronologiskt kunde dateras till 1140. Vid denna tid byggdes ett långhus med smalare kor och eventuellt en absid. Kyrkans äldsta murverk är uppbyggt av fältsten med sandstensomfattade portaler, fönsteröppningar och listverk. Murverket var ursprungligen oputsat med brett utstrukna fogar.

Tornet har tolkats som sekundärt men kan ha tillkommit under 1100-talet relativt nära inpå de äldsta delarna. Dess murverk är uppbyggt av ohuggen gråsten med sandstenskvadrar i norra hörnkedjan och delvis i den södra. Tornet har karaktär av en västförlängning med samma bredd som långhuset i bottenvåningen, vilken i andra våningsplan smalnar av till ett mittkvadratisk torn som "rider på" västförlängningens tak. Planformen brukar beskrivas som rektangulärt – mittkvadratisk torn. Invändigt är tornets två nedre våningar täckta av tunnvalv av sandsten. En bred, rundbågig valvöppning finns mellan tornets andra våningsplan och långhuset, vilken kan ha fungerat som emporöppning. Uppgång till tornvåningarna skedde ursprungligen genom en trappa i södra muren med ingång från tornets bottenvåning. Från andra våningsplan fortsatte

trappan till tredje våningen i den norra muren. Den invändiga ingången till trappan har vid något tillfälle murats igen och ersatts av en ny ingång från tornets södra sida.

Under romansk tid eller tidig gotisk tid dekorerades kyrkan invändigt vid två tillfällen med kalkmålningar (ca 1200 och omkring 1250-1300). Fragment av dessa målningsskikt finns bevarade på långhusets murar ovan valven. Redan i början av 1300-talet revs koret och ett nytt kor med samma bredd som långhuset uppfördes av tegel i munkförband. Koret byggdes i gotisk stil med utvändiga strävpelare och spetsbågiga fönsteröppningar samt en ingång i söder. Koret var sannolikt valvslaget redan från början. Under 1430-talet slogs stjärnvalv i långhuset och dessa dekorerades med en enkel kalkmålningsskikt. Samtidigt sattes kyrkans ursprungliga syd- och nordportaler igen och en ny dörröppning togs upp längre västerut i södra fasaden. Strax därefter eller möjligen omkring 1500 tillkom ett vapenhus utanför den nya dörröppningen. Vid 1400-talets slut dekorerades valven med nya kalkmålningar. Målningarnas upphovsman kan ha varit den så kallade Helsingborgsmästaren, som också dekorerade Brunnby kyrka och Sankta Maria kyrka i Helsingborg vid 1400-talets slut. Under sen medeltid tillkommer också ett glaserat tegelgolv med mönstrade tegelplattor i kyrkan. På 1560-talet uppfördes ett gravkor vid långhusets norra sida för Tågalycke gård. Samtidigt förlängdes koret mot öster och nya valv slogs i koret och gravkoret vilka dekorerades med kalkmålningar. En gammal tornspira på tornet togs ned 1694 och år 1705 tillkom en ny spira täckt med ekspån. En mindre takryttare fanns på koret vid denna tid vilken togs ned tre år senare. Under 1819 revs vapenhuset i söder och ett tvärskepp uppfördes på långhusets södra sida. En sakristia byggdes 1833 vid korets östra sida och kyrkan erhöll därigenom sin befintliga utsträckning. År 1862 gjordes tornets trappuppgång om. Tunnvalven genombröts och nya trappor av trä byggdes.

En genomgripande reovering gjordes år 1895 under ledning av arkitekt Erik Zetterström. Kyrkans kaminer ersattes av en kaloriferanläggning, nya öppna bänkar tillverkades, golv av viktoria-plattor lades, nytt altare och altarring tillkom samt vindfång, väggpaneler, läktarskrank med flera snickerier. Kyrkans befintliga järnfönster med masverk är också från denna tid. Under 1946 tillverkades nya fönsterbågar med glasmålningar för några av kyrkans fönster. Glasmålningarnas motiv komponerades av konstnär Ralph Bergholtz. En ny färgsättning till kyrkans bänkinredning togs fram i början av 1950-talet av arkitekt Eiler Graebe. I samband med att kyrkan fick en ny orgel 1968 gjordes en del ändringar framför allt i norra korsarmen efter ritningar av Torsten Leon Nilsson. Textilinredning och vindfång tillkom också i sakristian. En omfattande yttre reovering av fasader och tak utfördes 1987. Äldre sandstensdetaljer upptäcktes och frilades i fasaderna. I samband med reoveringen gjordes en murverksdokumentation. Kyrkans yttertak har reoverats i omgångar under 2000-talet. Viss förändring av kyrkans interiör skedde under 2012 då ett antal kyrkbänkar flyttades från södra korsarmen för att få plats med visnings-skåp, bord och stolar.

Kyrkans västra del sedd från söder.

En ovanlig form av romansk gravsten har hittats på kyrkogården med en huggen dekor i form av en ringkedja.

Exteriör

Kyrkan har en latinsk korsplan där långhus och korsarmar och kor har samma nockhöjd medan sakristian utgör en lägre tillbyggnad i öster. Takfallen i tornets lägre del har samma lutning som långhusets yttertak och takfoten utgör en förlängning från långhusets takfot. Kyrkans fasader är spritputsade och vitmålade. En del detaljer av sandsten syns i exteriören vilka tillhör kyrkans äldsta byggnadstid. På långhusets södra fasad finns en rundbågsfris av sandsten. Frisen sitter relativt långt ned på fasaden vilket kan tyda på att den flyttats eller att murarna höjts vid något tillfälle. Borttagna stenar med rundbågsfris har också tillvaratagits vid grävningar på kyrkogården. Under rundbågsfrisen i södra fasaden finns ett par sandstenar med bildframställningar i relief. Den ena föreställer ett lejon med människoansikte och fyra vingar. Den andra stenen visar två människor vända mot varandra. Bildstenarna kan ursprungligen ha suttit i en portaltympanon. På norra fasaden finns den östra halvan av norra portalomfattningen bevarad. Sydportalen har legat mitt för nordportalen men endast ett par murstenar från öppningen finns bevarade i murverket och dessa är inte synliga idag. På långhusets norra sida finns en romansk rundbågsformad fönsteröppning. Ett par romanska fönsteröppningar kan också ha funnits på långhusets södra sida.

Långhusets murar avslutas upptill av sekundärt påmurade listverk av tegel. Listverk av tegel i flera murskift finns även på korsarmarna, koret och sakristian. På norra korsarmen finns delar av ett ursprungligt sågskift bevarat i östra fasaden. Korsarmens fönsteröppningar är sekundära men äldre fönsteröppningar från olika perioder har dokumenterats i murverket. Gavelsidan mot norr är rikt dekorerad med spetsbågiga och cirkulära blindingar och gaveln avslutas med murade trappsteg. Södra korsarmen har samma bredd som den norra och är utförd med trappstegsgavel men utan blindingar eller annan utsmyckning i fasaden. Korets gavelsida saknar listverk och yttertaket är lagt i liv med östra fasaden. På sakristian ramar listverket in gaveln och bildar ett klassiserande gaveltympanon. På sakristian finns också en utskjutande låg sockel och på ömse sidor om ingångsdörren i öster finns två rektangulära blindfönster. I östra gavelsidan över ingångsdörren till sakristian finns en inskriftstavla av sten med texten C XIV J/Byggdes sakristian/Kyrkoherde N Werborg/År 1833. I hörnet mellan koret och sakristian står två gravhällar uppställda mot murarna: en häll från 1807 samt en kalkstenshäll från 1500-talet vilken sägs vara lagd över två bröder från Väsby Hovgård.

Tornet har en delvis bevarad skråkantad sockel på norra och södra sidorna. Ungefär halvvägs upp på mittornets fasader finns ett murskift av sandsten med avfasad kant vilken bildar en gördelgesims. Ett par gluggar omfattade med gråsten och sandsten finns mitt på södra fasaden. I västra fasaden i höjd med andra våningsplan sitter urtavlan till tornuret. Tornet har fyra ljudöppningar, en i varje väderstreck. Öppningarna är sekundära med tegelmurade omfattningar. Norra och östra ljudöppningarna har spetsbågig form och de södra och västra har rundbågig form. Ljudluckorna består av svartmålade brädor och sitter på öppningarnas insidor. I tornfasaderna finns ett stort antal ankarslutar formade som liljor. Intill tornets västra entré formar ankarslutar årtalet 1770 och högst upp på västra fasaden syns bokstäverna SBP en förkortning för Sven Brosk Prost som var kyrkoherde under 1770 års tornrenovering.

I tornets västra sida finns huvudentré till kyrkan via en rundbågig muröppning med en panelklädd, rakt avslutad pardörr med rikligt av smidda beslag i nygotisk stil. Dörren är försedd med ett kraftigt stocklås. Över dörren finns ett rundbågigt överljusfönster utfört med fönsterbåge i samma stil som kyrkans övriga fönster. På tornets södra sida finns en korgbågig dörröppning vilket leder till den gamla torntrappan. I öppningen sitter en svartmålad bräddörr med bandbångjärn. Kyrkan har ytterligare tre ingångar; en ingång i vardera korsarmens gavelsida samt en ingång till sakristian ifrån öster. Ingångar till korsarmarna består av rundbågiga öppningar med spegeldörrar, utvändigt brädklädda. Innanför ytterdörrarna sitter äldre bräddörrar klädda med plåt på utsidan och med smidda beslag samt stocklås som på västra dörren. Sakristians dörr är rakt avslutad och klädd med diagonalt lagd panel. Dörromfattningen har korgbågig form och är murad med ett mursprång.

Kyrkans fönsteröppningar är rundbågsformade och fönsterbågarna sitter något indragna i öppningarna. Fönsterbågarna består av svartmålade gjutjärnfönster med masverk i form av

trepass och fyrfass med både klart och färgat glas. Korets fönsteröppningar och två fönsteröppningar i vardera korsarmen har spetsbågig form med gula tegelomfattningar. Öppningarna är försedda med järnbågar med blyspröjsade glasmålningar komponerade av Ralph Bergholtz med olika motiv från nya testamentet.

Även sakristians fönsteröppningar har spetsbågig form med gula tegelomfattningar men dessa är betydligt mindre och försedda med träbågar med blyspröjsat, färgat glas. Ett par mindre rombiskt formade vindfönster finns i korets gavelsida och till sakristians vind finns ett litet rundfönster i östra gavelsidan. Den romanska fönsteröppningen i norra långhussidan är försedd med ett modernt fönster med målat glas. Innanför detta fönster finns en inmurad träkarm möjligen öppningens ursprungliga fönsterkarm.

Långhuset, koret och sakristian täcks av kopparplåt lagd i skivtäckning medan korsarmarnas yttertak är lagt med skiffer av rektangulära plattor. Tornets lägre takfall, som utgör en förlängning av långhuset, är lagt med kopparplåt. Tornspiran består av en nedre, pyramidformad, blytäckta takhuv och en hög, åttkantig spira. Spiran är täckt av tjärade ekspån med mönsterläggning i form av romber och överst på tornspiran finns en vindflöjel med årtalet 1884. Takavvattningen är till största del utförd av koppar. Långhusets takavvattning sker genom fotrännor medan övriga byggnadsdelar är försedda med hängrännor. Vattkuporna utgörs av stora vida trattar med rund eller kantig form. En hög skorsten av gult tegel finns i norra korsarmens östra takfall.

Interiör

Huvudentré till kyrkan är från väster vilken leder in till vapenhuset i tornets bottenvåning. Golvet i vapenhuset är lagt med grå och svartrutiga viktoriaplattor. Väggar och valv är putsade och vitmålade. Valvet består av ett tunnvalv med vederlag i södra och norra murarna. Fyra gravvårdar står uppställda mot vapenhusets väggar: En gjutjärnsvård lagd över Margaret Stawford, död 1819, en gravhäll av sandsten från 1500-talet lagd över Anders Ulfeld och Margareta Gage, en gravhäll av kalksten lagd över Anna Her Peders 1616 och en gravhäll av kalksten lagd över Iorgen och Lars Kilman samt Tyres Kilman 1736 och 1746.

Vid vapenhusets sydvästra hörn finns en rundad förtjockning av muren där den gamla murade torntrappan är belägen. Från vapenhuset nås kyrkorummet genom en pardörr i väster. I vapenhuset finns också uppgång till tornets övre våningar och till orgelläktaren via två gråmålade trätrappor från 1860-talet vid vapenhusets östra sida. Den norra trappan leder upp till en öppning i tunnvalvet medan den södra leder upp till ett vilplan framför en dörr till läktaren.

Långhusets västra del upptas av orgelläktaren från 1917. Läktaren är utförd i renässansstil med kannelerade pelare försedda med joniska kapital. Barriären har rundad form mot långhuset och

Tornets bottenvåning är kyrkans vapenhus. Här finns uppgång till läktare och tornets övre våningar. Till höger syns den gamla ingången till tornets andra våning.

är uppbyggd av en kymantionfris, rundbågsformade fyllningar och profilerat listverk. Läktaren är målad i grått med detaljer i rött, vitt, blått och guld. Kyrkans nuvarande orgel utfördes 1965 och placerades i norra korsarmen. Den gamla orgelns fasad finns bevarad på långhusets orgelläktare.

Kyrkorummets golv täcks liksom i vapenhuset av gråsvart-rutiga victoriaplattor från 1800-talets slut och brunsvarta-rutiga plattor i bänkkvarteren. Långhuset och kyrkorummet i övrigt har liksom vapenhuset putsade och vitkalkade väggar och valv. Kyrkans snickerier och inredning är till stora delar från 1895 års renovering och målade i grått. Hela långhuset och delar av korsarmarna upptas av bänkinredningen. I södra korsarmen har bänkar tagits bort för att ge plats för bord och stolar och utställningsföremål. Vid södra sidan finns en läktare där bänkinredningen ännu finns bevarad. Läktaren bärs upp av gjutjärnskolonner och barriären har samma utseende som bänkarnas främre bänkskärmar. Under läktaren finns ett vindfång med förråd och trappuppgång till läktaren. I norra korsarmen finns samma arrangemang med vindfång vid ytterdörren. Här har emellertid läktaren och dess underbyggnad avskärmats från kyrkorummet med en vägg uppförd 1965. Vid norra vindfånget finns en trappa ned till källaren med pannrum och en uppgång till läktaren, vilken används som förråd. Norra korsarmen upptas i övrigt av ett lågt podium för orgeln och några bänkrader.

Till vänster visas kyrkorummet sett mot norra korsarmen och till vänster långhuset mot väster.

Kyrkans samtliga delar, utom sakristian, täcks av valv av olika ålder. I långhuset finns ett kryssvalv längst i väster och två stjärnvalv. Stjärnvalven kan dateras till omkring 1430 och möjligen är det västra kryssvalvet slaget vid samma tid. Valven är slagna med sköldbågar och valvribborna utgår från kolonetter uppburna av tresprångiga pilastrar med profilerade kragband. Kryssvalvet har firsidiga ribbor medan det västra stjärnvalvet har dels kvadratiska och dels tresidigt profilerade ribbor. Det östra stjärnvalvet har treklöverprofilerade ribbor. I ribbornas skärningspunkter finns runda valvkappar. Över korsmitten finns ett gratkryssvalv där valvkapporna möts i spetsig vinkel utan valvribbor. Mellan långhuset och korsmitten finns ett smalt välvt parti vilket närmast har formen av ett spetsbågigt tunnvalv. Korsarmarna och koret täcks av vardera två kryssvalv. Valvet i norra korsarmen är från 1560-talets början och korvalven kan vara från samma tid. Södra korsarmens valv är från 1819 då även valven i korsmitten tillkommer. Korsarmarnas och korets valv utgår från murarna och ribborna har firsidig genomskärning. Sköldbågar finns endast på västra korvalvet.

Mellan långhus, korsarmar och kor finns breda valvbågar som ger kyrkorummet en öppen planlösning. Triumfbågen består av ett spetsbågigt valv samtida med korets äldsta del från 1300-talet. Korets golvnivå är upphöjd ett steg från långhusets golv. I skärningspunkten mellan koret och norra korsarmen står kyrkans predikstol och dopfunten står i korsmitten framför södra bänkkvarteret. Altaret med altaruppsats står vid korets östra vägg med en altarring framför. På ömse sidor om altaret i östra korväggen leder två rundbågiga dörröppningar in till sakristian. Sakristians östra sida upptas av vindfång med förvaringsutrymmen tillkomna vid Torsten Leon Nilssons reovering 1965. Golvet är lagt med rött murtegel. Väggarna är putsade och vitmålade och taket är ett plant, vitmålat innertak. Vid västra väggen finns ett altare med altarnisch. På väggarna hänger en porträttsamling med diverse fotografier och målningar av församlingens kyrkoherdar.

Koret sett från långhuset.

Tornets övre våningar nås från ingången i tornets tunnvalv. Andra våningsplan består av ett lågt utrymme mellan tunnvalvets ovansida och ett senare träbjälklag med trägolv. Tunnvalvets ovansida är delvis täckt med tegel. I sidomurarna syns trapploppen till tornets ursprungliga uppgångar. Södra murens spindeltrappa är delvis bevarad med spindel av huggen sandsten och steg av tegel. Trappan i norra muren till tredje våningen har både spindel och steg av tegel. Ett par ursprungliga gluggar murade av sandsten med djupt skrånande smygar finns i södra muren. Ovanpå bjälklaget med brädgolvet står ett gammalt mekaniskt urverk till tornuret. En trätrappa leder vidare till klockvåningen. Andra våningen täcks av ett tunnvalv av sandsten likt första våningen. På detta ligger ett golv av kullersten och däröver finns ett bjälklag som bär upp klockvåningen och en klockstol av ek från 1786. Tornspiran är utförd av fur med kungsstolpe av ek.

Från andra tornvåningen finns en muröppning in till kyrkvinden med omfattning murad av sandstenskvadrar. Taklaget över långhuset, korsarmarna och koret är från 1800-talet och utfört av fur. På murarna ovan långhusvalven syns fragment av kalkmålningar från tiden innan valven slogs. Äldst är målningarna på östra triumfbågsmuren där en meanderbård kan urskiljas. Något senare är målningarna på norra långhusmuren i form av medaljonger mot en grön bakgrund och med en palmettbård överst.

Inredning och inventarier

Altare

Altaret har ett enkelt utförande i trä och är delvis omålat.

Altaruppsats

Altaruppsatsen från 1622 är av trä med polykrom bemålning. Altaruppsatsen är utförd i barockstil och består av ett fyrdelat mittparti med svarta texttavlor flankerade av kopplade kolonner och beslagsvingar. Tavlorna kröns av ett listverk och par mindre texttavlor med en skulpterad kristusfigur inom en trekantsgavel. Altaruppsatsen har i övrigt en rik dekor i form av änglahuvud, maskaroner, hermer och broskverk.

Altarring

Altarring från 1895 är av trä med tygklätt hand- och knäfall. Altarringen består av fem raka sidor med genombruten dekor i form av fyrpass och trepass samt överst en tandsnittsgesims. Trädelarna är gråmålade med förgyllda detaljer.

Predikstol

Predikstolen och baldakinen från 1602 är av trä med polykrom bemålning. Predikstolen är utförd i barockstil och sannolikt ett danskt importarbete. Predikstolskorgen har sex sidor med karnisformad nederdel. Sidorna är rikt dekorerade med beslagsornamentik, inskriftstavlor, kartuscher och evangelisterna inom rundbågar och mellan dem hermer som symboliserar de olika dygderna. Trappan är från 1895 och har ett gråmålat sidostycke.

Dopfunten

Dopfunten från 1933 är av sandsten. Cuppan har fyra sidor med huggna reliefer av bland annat Kristi dop. En äldre dopfunten av gråmålat trä från 1700-talet finns i kyrkan. Dopfunten består av en åttakantig cuppa med brett åttakantigt brätte på fyra konvergerande ben som står på en kvadratisk fotplatta

Bänkinredning

Bänkinredning är från 1895 och består av öppna bänkar av trä. Bänkarnas gavelstycken har spetsbågig form upptill med trepassdekor. Armstöden är dekorerade med snidade löv och ryggstyckena består av pärlspontspanel. Bänkskärmarna är utförda med rundbågsdekor och tandsnittslistverk. Nuvarande färgsättning i ljusgrått med detaljer i rött tillkom 1950.

Orgel

Orgeln byggdes av Anders Perssons Orgelbyggeri, Viken, 1968. Orgelverket har 22 stämmor fördelade på två manualer och pedal. Fasaden ritades av Torsten Leon-Nilson och är utförd i ek och ekfanér. En äldre orgelfasad med ljudlösa pipor finns bevarad på orgelläktaren vid långhusets västra sida. Fasaden ritades av C F Ekholm 1885.

Kyrkogårdens äldsta delar har en rik gravkultur. Till höger syns gravkapellet.

Ringklockor

Storklocka gjuten av Jonas Fries i Jönköping. Klockan tros ursprungligen vara från 1523 men har gjutits om flera gånger sedan dess. Lillklockan göts 1608 av Borchart Gelbgjutare.

Övrigt

I kyrkan hänger två votivskepp. Det ena är tillverkat av Martin Andersson, Lerberget.

En järnbeslagen kyrkkista från 1782 finns i kyrkan.

I södra korsarmen finns en minnestavla i mässing från sent 1500-tal över Tycho Brahes son Claudius. Claudius var endast sex dagar gammal när han dog. Minnestavlan har suttit på en sten som restes av Tycho Brahe. I södra korsarmen finns också en monter med ett hanband återfunnet på kyrkans vind vilket har daterats genom dendrokronologi till 1130-1150-talet.

Kyrkogård

Kyrkan ligger på en stor kyrkogård som utvidgats i etapper. Dess äldsta del omger kyrkan. År 1879 utökades kyrkogården mot norr och därefter mot öster 1898. År 1935 tillkom ett nytt område i söder planlagt av arkitekt Oscar Perssons. Den senaste utvidgningen skedde på 1970-talet, öster om den södra delen, efter ritningar av arkitekt Eiler Graebe. De äldre delarna av kyrkogården kringgärdas av en delvis putsad och tegelavtäckta gråstensmur. I muren mot byvägen sitter ännu inmurade järnringar som man bundit hästarna vid. I västra mursträckningen finns en ingång med inkörspport och två gånggrindar av järn mellan fyra murade grindstolpar. På den större grinden finns datumet 1875. I södra mursträckningen finns en grindöppning till prästgården. Den nya kyrkogårdsdelen i söder begränsas av en stenmur längs södra sidan och i

övrigt av häckar. Ett par ingångsgrindar finns också i södra muren till nya kyrkogårdsdelen. Kyrkogården kantas delvis av höga träd bland annat av kastanj och lind.

I samband med grundgrävningar för gravkapellet på kyrkogården påträffades en sandsten ornamenterad med ringkedja. Denna tolkades av museiintendent Torsten Mårtensson som en ovanlig form av gravsten. En liknande gravsten har påträffats på ön Man utanför England. Stenen finns bevarad i gravkapellet tillsammans med andra behuggna sandstensornament från kyrkan. På Höganäs museum finns också en sandsten med huggen lejonrelief, som anses ha utgjort gravsten till en av Tyko Brahes söner. Stenen är dock återanvänd och kan tidigare ha tjänat som utsmyckning i Väsby kyrkas fasader.

Enligt en beskrivning av kyrkogården från 1729 fanns inga gravstenar på kyrkogården vid denna tid utan som brukligt var i trakten, svärtade ramar och kors av ek, vilka var försedda med den dödes namn, boställe och årtal. Dessa finns inte längre bevarade men den äldsta kyrkogårdsdelen har en rik gravvårdskultur med gravvårdar från 1800-talet och framåt. Gravplatserna har varierande storlek och är singeltäckta samt omges av klippt buxbom. En del gravvårdsstaket av järn förekommer. En hel del låga buskar finns på gravplatserna vilket tillsammans med övrig växtlighet ger kyrkogården en lummig karaktär. Gångarna är singeltäckta med huvudstråk lagda med sjöstensplattor.

Den östra delen av nya kyrkogården är indelad i rader med grusgravplatser kantade med sten och buxbom. Längs norra kyrkogårdsmuren finns ett lapidarium där äldre, borttagna gravvårdar står uppställda. En hel del gravvårdar finns också inmurade i kyrkogårdsmuren. Västra delen av nya kyrkogården i söder har buxbomsomgärdade gravplatserna i raka rader medan den östra delen består av grästäckta kvarter omgivna av klippta avenbokhäckar. I det nordvästra kvarteret finns en urngravlund. Längst i öster finns en minneslund med en vattenspegel i form av en rund brunn med blå mosaiktäckt botten. Bland kyrkogårdens gravvårdar finns många vårdar som berättar om traktens näringar och bygden förr i tiden. Bland annat märks gravvårdar som kan knytas till lantbruket, sjöfarten, gruvnäringen och keramiktillverkningen vid Höganäsbolaget. En ovanlig gravvård som också är ett exempel på traktens keramiska tradition är vården över makarna Nordström vilken står intill gravkapellet. Vården är tillverkad av sonen och keramikern Patrick Nordström och har en cylindrisk form.

Byggnader på kyrkogården

Öster om kyrkan byggdes 1898 en ekonomibygnad vilken byggdes om 1952 till bårhus och begravningskapell. Ritningar till ombyggnaden utfördes av Arkitekt Arnold Salomon-Sörensen. Kapellet har putsade och vitmålade fasader med en svartmålad sockel. Överst på fasaderna finns en tandsnittsgesims. Tre ingångar med gråmålade paneltäckta pardörrar finns till byggnaden. Fönsteröppningarna har en smal rundbågig form med småspröjsade fönsterbågar av gjutjärn. Taket är ett sadeltak täckt med rött enkupigt tegel.

Karaktärisering

Väsby kyrka är en påfallande stor kyrka med latinsk korsform och ett högt romanskt västtorn. Fasaderna har många bevarade detaljer som berättar om kyrkans långa och komplexa byggnadshistoria. I de romanska delarna syns sandstensreliefer och omfattningar medan norra korsarmens kännetecknas av den gotiska gaveln. Kyrkans stora gjutjärnsfönster är viktiga för upplevelsen av kyrkans 1800-talskaraktär då den får sin nuvarande utsträckning. Taken av koppar, bly, skiffer och spån bidrar i hög grad till kyrkans rika exteriör.

Tornet har en mycket ovanlig form inte minst den höga spiran är viktig för kyrkans karakteristiska exteriör. I äldre tider har den höga spiran har utgjort ett viktigt landmärke för sjöfarare. Idag har Väsby en perifer betydelse i förhållande till Höganäs samhälle och kyrkan är en viktig symbol för tiden före industrialiseringen då Väsby ännu var centralort i området. Tornets interiör och planlösning är särskilt intressant och har likheter med Stora Herrestad kyrka utanför Ystad, även den tidigare tunnvalvd och med en emporöppning i andra våningsplan. Tornen i Stora Herrestad och Väsby tillhör några av de äldsta västtornen i Skåne och tyder på en särskild status för dessa kyrkor. Tornet i Väsby kyrka är välbevarat och relativt outforskat framför allt vad gäller dess interiör. Även övriga medeltida delar är välbevarade men framför allt är det fasaderna som har varit föremål för undersökning. Väsby kyrka utgör ett mycket viktigt byggnadshistoriskt källmaterial då det har potential att berätta om liturgi, funktion, samhällsorganisation och byggnadsteknik under tidig medeltid. Kyrkans koppling till biskopslänet är viktig för kyrkans historia. Skudgårdens i Väsby tyder på att platsen har haft en stor betydelse under medeltiden som centrum för kyrkans administration. Ett viktigt byggnadshistoriskt värde har också de romanska kalkmålningarna på långhusets vind. Den inmurade fönsterkarmen i kyrkans romanska fönsteröppning är mycket ovanlig och kan exempelvis användas för datering.

Kyrkans interiör präglas framför allt av 1895 års renovering. Stora delar av den inredning som nytillverkades då och de ändringar som gjordes finns bevarade, vilket är ovanligt. Renoveringen är utförd i dåtidens historiserande anda, och är en tolkning av framför allt medeltidens och renässansens konst och arkitektur. Inredningen har ursprungligen varit ekådrad och mörkare än dagens färgsättning i grå toner. En del ändringar har utförts i korsarmarna men kyrkans karaktär av korskyrka är bevarad. Trots att kyrkorummets olika delar har tillkommit under olika perioder binds de samman av den enhetliga inredningen, fönsteröppningarna, golven av viktoriaplattor och putsade och vitmålade väggar och valv.

Väsby kyrkas byggnadshistoria har stora likheter Brunnby kyrka och de båda kyrkorna verkar ha genomgått många likartade förändringar från kyrkornas äldsta tid och ända in i modern tid. På Brunnby torn finns en gördelgesims liksom i Väsby, en kyrkoarkitektonisk detalj som är relativt ovanlig i Skåne. Stjärnvalven i långhuset och dess kalkmålningar har tillkommit ungefär

samtidigt och kanske med samma upphovsman. Tillbyggnaden med gravkapell mot norr också stora likheter med Brunnby kyrkas norra korsarm. Liksom i Brunnby har norra korsarmen har kyrkans orgel flyttats ned från läktaren och placerats i norra korsarmen.

Till kyrkomiljön hör också kyrkogården med betydande kulturhistoriska värden. Kyrkogårdens olika delar har olika karaktär och representerar olika tidsperioder. Framför allt de två äldsta delarnas strukturer, anläggningar och växtmaterial är exempel på gravvårdskultur från 1800-talets andra hälft och tidigt 1900-tal med höga personhistoriska, lokalhistoriska och konsthistoriska värden.

Rekommendationer

- Kyrkans byggnadshistoria har en stor potential att kunna ge svar på viktiga frågor kristendomens etablering i Kullabyggdens, tidig medeltida liturgi, samhällsorganisation mm. Vid framtida utgrävningar i anslutning på kyrkogården eller vid renoveringar av kyrkobyggnaden är det viktigt att forskning möjliggörs för att information inte ska gå förlorad i samband med förstörande ingrepp.
- Sentida installationer mm har inneburit mycket förfulande eldragningar i tornet exempelvis i emporöppningen till långhuset (ingången till vinden). Vid framtida renoveringar bör man eftersträva att återställa tornutrymmena och minimera dylika ingrepp.
- Kyrkan har en hel del väl bevarade inredningar från olika perioder med fina tidstypiska detaljer från 1800-talet och framåt. Stor varsamhet bör visas kyrkans välbevarade inredning.
- Kyrkogården med dess murar och grindöppningar, växtlighet, gravvårdar från olika tidsperioder är viktiga att bevara då de har stor betydelse för upplevelsen av kyrkogårdsmiljön. Framför allt är den äldsta delen av kyrkogården viktig samt kopplingen till prästgårdstomten.
- Kyrkans romanska målningar har ett högt kulturhistoriskt värde men är mycket sköra och har ett utsatt läge. Regelbunden besiktning av konservator behövs om målningarna ska kunna bevaras för framtiden.

Skydd

Kyrkan skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen (KML 4 kap 3§).

Källor

A Catalogue of wall-paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100-1600. Scania Halland Blekinge.

Red. Knud Banning 1976-1982

Kyrkor och herravälde, från kristnade till sockenbildning i Skåne, Mats Anglert 1995.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Särskilt skyddsvärda kulturmiljöer, Höganäs kommun: Höganäs Webbsida länsstyrelsen i Skåne, besökt 2014-11-18.

Underhållsplan för Väsby kyrka, Caroline Ranby, Wikerstål arkitekter, 2007.

Höganäs historia Del 1, Höganäs från stenålder till millennieskifte, Red. Henrik Ranby, Höganäs 2011.

Höganäs historia del 2, Kullabälvön från inlandsis till kommunreformer, Red. Henrik Ranby, Höganäs 2013.

